

Erik Smid uit Groningen groeide op in een bijzondere situatie. Hij was de enige van het gezin die niet verstandelijk gehandicapt was. Dat leidde tot een jeugd zonder wegwijzers. Hoewel: jeugd?

Door Inki de Jonge

Het kind dat niemand

ziet

Ieder schoolreisje had hetzelfde einde. Oh ja, Erik dook net als de andere kinderen onder de banken om de ouders met een zogenaamd lege bus de stuipen op het lijf te jagen. Maar hij wist: voor hem had dat geen enkele zin.

Zijn ouders zouden er toch niet staan.

En waar de andere kinderen feestelijk in auto's stapten en op bagagedragers werden gehesen sjouwde hij in zijn kloterige eentje zijn plunjezak van Assen-noord naar Assen-oost. Naar huis, waar zijn moeder achter de afwas zou staan, zijn vader en zijn zusje tv-kijkend op de bank zouden zitten, en Heino zijn schlagers door de speakers zou schallen.

Zo gingen die dingen voor Erik Smid. Toen.

Hij kan het zijn ouders niet kwalijk nemen, want ze zijn verstandelijk beperkt, zijn zusje ook. Erik heeft als enige van het gezin normale verstandelijke vermogens. En met Erik wisten ze thuis niet goed raad.

"Ik stelde vragen. Ik wilde wel weten wat die ondertiteling op de televisie betekende. Maar mijn moeder kon niet lezen en mijn vader vond dat je dat soort dingen maar op school moest leren. Ik vroeg bijvoorbeeld: hoe hard gaat een trein? Weet ik niet, zei mijn vader dan. Klaar. Soms beweerde ik iets dat ik op school had geleerd, en dat stuitte op wantrouwen. O wacht ee'm, zei mijn vader dan, zalst mie ee'm vertell'n hoe 't zit? Mieghommel. Bist ook geen knip veur de stuver weer."

Dus Erik hield op met vragen. Hij zat op de bank urenlang voor zich uit te staren. Het leven was leeg.

Erik is nu volwassen. Terugblikkend karakteriseert hij zijn jeugd als een 'woestijn zonder kaders en prikkels'. "Mijn ouders verwachtten dat ik mezelf ontwikkelde, zij konden niet anders dan met zichzelf bezig zijn. Mijn vader hanteerde christelijke normen en waarden op een rigide manier. Als ik iets niet goed deed,

kreeg ik straf. Ik wist dan dat ik iets fout had gedaan, maar niet waarom dat fout was."

Soms werd Erik daar woedend om. Dan omklemde zijn vader hem net zo lang tot hij niet woedend meer was. En op den duur werd Erik ook niet meer woedend. Hij werd stil.

De jeugd van Erik Smid was een jeugd zonder wegwijzers. Hij behoort tot de groep normaal begaafde kinderen van zwakbegaafde ouders, een groep die veel groter is dan werd gedacht. Onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen en de Hogeschool Leeuwarden moet uitwijzen wat de kenmerken van deze kinderen zijn, wat de gevolgen voor hen zijn als ze in dit soort situaties opgroeien, en wat hulpverleners eraan kunnen doen.

"We weten verdraaid weinig van deze groep", zegt Jelle Drost, hoofddocent orthopedagogie aan de RUG. "Dat vind ik heel bijzonder. We zijn geschrokken van het vooronderzoek, waaruit bleek hoe groot deze groep eigenlijk is. Voor deze

kinderen is verdikkeme nog nooit aandacht geweest. Dit is een heel bijzonder onderwerp."

Dat vooronderzoek werd gedaan door de Groninger gehandicaptenorganisatie Novo. Na inventarisatie onder dertig bij Novo ingeschreven, zwakbegaafde gezinnen bleek dat van 64 kinderen er slechts zeven ook een verstandelijk beperking hebben. De andere 57 niet. "Tenminste, niet dat is vastgesteld", wil Arno Veldboom van Novo nuanceren. "Maar we vermoeden dus dat het hier voor het overgrote deel gaat om kinderen als Erik Smid." Geschat wordt dat er in de provincie Groningen minimaal 512 Erikjes en Erika's wonen. Veldboom: "Als je deze groep zou vermenigvuldigen met een factor 12, want we hebben 12 provincies, dan kom je op een enorm aantal kinderen. Dus dit is een groot vraagstuk."

Op school vonden ze Erik een rare. "Ik had geen enkele sociale vaardigheid, niemand had me geleerd hoe dat moest, mijn ouders wisten

>> 34

◀ Erik Smid en Tessa van Overbeek.
Foto: DvhN/
Kees van de Veen

Kind in beeld

Erik Smid, nu maatschappelijkwerker, heeft zijn geschiedenis gesublimeerd. Samen met zijn partner, trainer/acteur Tessa van Overbeek, richtte hij het trainingsbureau Crossdynamic op, dat wat aan dit probleem gaat doen. Het programma *In The Picture* steunt hulpverleners in hun vragen: hoe krijg je dit soort kinderen in beeld? Wat moet je doen om hun ontwikkeling te stimuleren?

Acteurs maken het probleem van het gezin invoelbaar. Het verhaal draait om een jongen die een kapotte fiets heeft. Hoe moet hij die weer in elkaar zetten? Eerst de koplamp? En die ketting dan, waar is die voor? Zijn ouders weten het niet. En terwijl Heino weerklinkt zuigt de alsmaar stofzuigende moeder de fietsonderdelen op. Nu kan de jongen helemaal niks meer in elkaar zetten. En als hij dat dan toch probeert, doet, leidt dat op school tot hilariteit. Een fiets! Noem je dat een fiets?

Het is het probleem in een notendop, zegt Smid. Kinderen van zwakbegaafde ouders hebben geen referentiekader. In hun pogingen om net zo te worden als de wereld voorschrijft, oogsten ze hoon-gelach in plaats van bewondering.

Van Overbeek: "Professionals voelen zich vaak machteloos in deze situatie. De beroepsopvatting is: we kunnen niet veel met het probleem van het kind, want wat we moeten doen staat nergens omschreven. Maar het zijn soms kleine dingen die voor een kind het verschil kunnen maken. Maak eens een compliment. Besteed aandacht aan rituelen, verjaardagen, Sinterklaas. Gebruik eens beeldspraak als je met het kind praat. Laat het zien dat het ertoe doet."

Het kind dat niemand ziet

<< 33

het zelf immers ook niet. Ik plaste tot mijn zesde nog in mijn broek. Op de kleuterschool haalden alle kinderen een veterstrikdiploma, maar ik niet. Ik had geen enkel zelfvertrouwen. Was de wereld thuis al een chaos, de buitenwereld was helemaal bedreigend."

Kinderen weten wel raad met dit soort buitenbeentjes. Dus werd hij gepest. Niemand geneerde zich voor zijn minachting: als Erik snoepjes uitdeelde op zijn verjaardag, wilde niemand mee de klassen rond. Voetballen? Tuurlijk mocht Erik meedoen. Als doelpaal.

Hij was niks. Niks voor zijn ouders, niks voor de kinderen in zijn klas, niks voor de meesters en de juffen. Nog ver voor zijn puberteit ontwikkelde Erik een stevige identiteitscrisis. "Ik wilde weten wie ik was. Ik doorzocht soms het hele huis naar adoptiepapieren, ik wist zeker dat ik niet de zoon van mijn ouders kon zijn."

Er kwamen geen hulpverleners over de vloer. Alleen de vrouw van de Sociaal Pedagogische Dienst. Die praatte dan met zijn ouders en zijn zus, niet met Erik, Erik was immers de enige van het gezin die geen probleem had. Er was wel een thuishulp, ze kwam al jaren over de vloer, en die wist wel hoe vreemd zijn leven eigenlijk was, hoe kwaad zijn vader kon worden, dat zijn moeder wel eens een blauw oog had, maar ja, die was weer geen hulpverlener. En Erik zelf vroeg ook niks, dat had hij wel afgeleerd, bovendien wist hij niet dat er een andere wereld bestond.

Smid: "Een kind van een gehandicapte ouder, denken ze, is automatisch ook een verstandelijk gehandicapt kind. Want het is stil, het leert slecht, het is niet sociaal. Die kinderen staan nergens geregistreerd voor hulp. Er is geen screening, er worden geen intelligentietests afgeno-

men, er is geen intake, niets. Dus blijven ze buiten beeld."

Zo werd Erik het kind dat niemand zag. Zo werd hij het kind dat zijn ouders op moest voeden. "Mijn moeder was alleen maar bezig met het huishouden. Haar helpen mocht niet, dat zag ze als een bedreiging van haar functie. Mijn vader had een symbiotische band met mijn zusje, zij was niet bedreigend voor hem. En mijn ouders kregen steeds vaker ruzie, ze konden de stress van het gezinsleven niet aan. Maar ik merkte dat ik iets kon: ik kon lezen en rekenen, ik kon mijn vader helpen, ik nam zijn rekeningafschriften mee naar school, want hij wist niet hoeveel 10.000 gulden was. Ik had ineens een functie. Die weliswaar door mijn vader werd betwist, maar toch."

O, wat haatte hij de feestdagen. Pasen, als er niets anders te doen was dan op de bank zitten en naar Heino te luisteren. Kerst. "Mijn vader sloeg dan met de vuist op tafel. Zo! riep hij dan. Kop houden! En nou is het gezellig!"

Toch zou het allemaal ten goede keren, al wist hij dat als jongetje niet. Hij zou verkering krijgen op zijn 18de, en via de vriendin kennis maken met een gezin waar het tot zijn verbijstering gewoon gezellig was. Hij zou een leraar krijgen, meester Gerry, die wel in hem geloofde. Die hem stimuleerde voortgezet speciaal onderwijs te doen. En daarna de leao. Het zou zijn eerste diploma worden, met een 8 voor Nederlands. Die 8, zei zijn vader, dat klopte niet. Dat had een 5 moeten zijn. "Hij reageerde lauw op mijn schoolvorderingen. Hij had geen diploma's. Ik moest echt niet denken dat ik wat was."

Ouders die niet goed voor hun kinderen kunnen zorgen; af en toe sijnelen de verhalen over opvoedingsonmacht het nieuws in. Een kind dat uit het raam valt omdat de moeder wilde uitslapen. Een ander kind dat bijna in een vijver verdrinkt omdat er niemand op let. Moet de samenleving ingrijpen? Vorige maand pleitte oud-voorzitter van de Veiligheidsraad mr. Pieter van Vollenhoven voor een wet die het mogelijk moet maken om verslaafden en verstandelijk gehandicapten het recht op kinderen te ontfangen. Professor Drost kent het verhaal zo langzamerhand. "Deze discussie komt in golfbewegingen. Al zolang ik werk, speelt dit."

Hij is geen voorstander van gedwongen anticonceptie, Novo ook niet. "We voeren wel een actief ontmoedigingsbeleid als we dat noodzakelijk vinden", zegt Veldboom. "Maar als mensen dan toch zeggen: we willen het kind, dan begeleiden we dat. In het uiterste geval gaan we over tot uithuisplaatsing en schakelen we de Raad voor Kinderbescherming in. 'Maar ik doe toch mijn best', zeggen ouders soms. Ja, zeggen we dan, dat is het hem juist. Je wilt wel, maar je kunt niet. Dit zijn multiprobleemgezin-

nen, waar problemen als verwaarlozing en mishandeling vaak voorkomen. Opvoeden is voor gewone gezinnen al een opgave, voor deze mensen is het soms echt niet te doen."

Ook Erik is tegen gedwongen geboortebeperving. "Ten eerste omdat ik er dan niet was geweest. Maar mijn grootste bezwaar is dat deze discussie over anticonceptie en uithuisplaatsing de varianten uitsluit. Ik wilde niet ergens anders wonen, want hoe zwaar ik het ook had, het waren wel mijn ouders en ergens anders zou het helemaal onveilig zijn. Op zeker moment zag ik ook dat ze gewoon niet anders konden. Dat ze wel hun best deden. Dat mijn vader inwendig een goed mens was, hij las bijvoorbeeld wel voor uit Pinkeltje. En mijn moeder maakte wel Brinta klaar. Dat die peer in mijn jaszak rot was, de vla in de koelkast groen uitgeslagen, dat zag ze echt niet. En het rare is, ik voel me wel rijk met dit verleden. Ik ben voor mezelf gaan vechten, ik heb mezelf zichtbaar gemaakt. Niet klagen, vechten voor een beter leven moet je. Het komt me van pas in mijn werk als hulpverlener."

Op zijn 23ste vertrok Erik uit huis. "Ik durfde eigenlijk niet. Ik was nog steeds faalangstig. Die wereld thuis, hoe chaotisch en onveilig ook, was wel: mijn thuis. Je ouders blijven je ouders, ook al zijn ze zwakbegaafd."

Toen hij wegging, moest hij de huissleutel inleveren. Kest toch wel aanbel'n in het vervolg, zei zijn vader.